

DA'VONI TA'MINLASH TO'G'RISIDAGI IJRO HUJJATLARINING AHAMIYATI VA IJRO ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Boltaev Bobosher Xusanboevich

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi magistratura fakulteti tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17009475>

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining huquqiy mohiyati va ularning ijro etilishining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qiladi. Maqolada O'zbekiston Respublikasidagi majburiy ijro tizimining rivojlanish bosqichlari, ijro hujjatlarining turlari va ularning ijro etilishi jarayonidagi asosiy muammolar o'rganilgan. Qiyosiy tahlil orqali xalqaro amaliyot bilan solishtirma o'rganish amalga oshirildi. Tadqiqot natijalarida ijro jarayonining samaradorligini oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: ijro hujjatlari, majburiy ijro, da'voni ta'minlash, sud qarorlari, ijro jarayoni, huquqiy himoya.

ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ ОБ ОБЕСПЕЧЕНИИ ИСКА И СПЕЦИФИКА ИСПОЛНЕНИЯ

Аннотация. В настоящем исследовании анализируется правовая сущность исполнительных документов об обеспечении иска и особенности их исполнения. В статье рассмотрены этапы развития системы принудительного исполнения в Республике Узбекистан, виды исполнительных документов и основные проблемы в процессе их исполнения. Проведено сравнительное исследование с международной практикой посредством сравнительного анализа. По результатам исследования разработаны предложения и рекомендации по повышению эффективности исполнительного процесса.

Ключевые слова: исполнительные документы, принудительное исполнение, обеспечение иска, судебные решения, исполнительный процесс, правовая защита.

THE IMPORTANCE OF EXECUTIVE DOCUMENTS ON THE PROVISION OF CARE AND THE SPECIFIC FEATURES OF THEIR IMPLEMENTATION

Abstract. This study analyzes the legal nature of the enforcement documents on the provision of the claim and the specifics of their enforcement. The article explores the stages of development of the mandatory enforcement system in the Republic of Uzbekistan, the types of executive documents and the main problems in the process of their execution. Through comparative analysis, a comparative study was carried out with international practice. In the results of the study, proposals and recommendations were developed to improve the effectiveness of the execution process.

Keywords: enforcement documents, mandatory enforcement, claim enforcement, court decisions, enforcement process, legal protection.

KIRISH

Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish zamonaviy huquq tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, qonuniy manfaatlarini himoya qilish sud hujjatlarining so'zsiz ijro etilishi orqali amalga oshiriladi [1].

O'zbekiston Respublikasida 2017-yilda Bosh prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosining tashkil etilishi bilan ijro tizimi tubdan isloh qilindi va zamonaviy talablarga moslashtirildi.

Ijro hujjatlari sudning hal qiluv qarorlari asosida berilgan hujjatlar bo'lib, ular orqali fuqarolar va yuridik shaxslarning huquqlari amalda ta'minlanadi [2]. Biroq amaliyotda ijro hujjatlarini ijro etish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, bu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi. Ijro jarayonining murakkabligi, qarzdorlarning turli xil muqovamati va ijro organlarining imkoniyatlari cheklanganligining ta'siri kuzatilyapti.

Tadqiqotning maqsadi da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining huquqiy mohiyatini ochib berish, ularning ijro etilish xususiyatlarini tahlil qilish va ijro samaradorligini oshirish yo'llarini belgilashdan iboratdir. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yildi: ijro hujjatlarining turlari va huquqiy mohiyatini tahlil qilish, ijro jarayonining bosqichlarini o'rganish, xalqaro amaliyot bilan qiyosiy tahlil o'tkazish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-huquqiy, tahliliy va tizimli yondashuvlardan foydalanildi.

Asosiy ma'lumotlar manbasi sifatida O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlari, xalqaro konvensiyalar, ilmiy adabiyotlar va qiyosiy huquqshunoslik materiallaridan foydalanildi.

Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy huquq fanidagi ijro huquqini o'rganish usullariga asoslanadi.

O'zbekiston huquqshunosligi sohasida ijro jarayonini o'rganish yo'nalishida bir qator muhim ishlar amalga oshirilgan. "Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida"gi qonunchilik ijro hujjatlarining turlarini, ularning ijro etilish tartibini va majburiy ijro choralari aniq belgilab beradi [3]. Majburiy ijro byurosining faoliyati to'g'risidagi nizomda ijro organlarining vazifalari, huquq va majburiyatlari hamda ijro jarayonining tashkil etilishi masalalari batafsil ko'rsatilgan [4].

Rossiya Federatsiyasida ijro jarayonini o'rganish sohasida keng tadqiqotlar olib borilgan. Rossiyalik huquqshunos olimlarning fikricha, ijro jarayonining samaradorligi ijro hujjatlarining sifati, ijro organlarining malakasi va qarzdorlarning ijobiy munosabati bilan belgilanadi [5].

Federal sud pristavleri xizmati tizimi O'zbekiston uchun muhim tajriba hisoblanadi, chunki ijro organlarining ixtisoslashuvi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish yo'llari ko'rsatilgan.

Xalqaro amaliyotda ijro hujjatlarini tan olish va ijro etish masalalari Yevropa Ittifoqi davlatlari, AQSh va Osiyo mamlakatlarida turli xil yechimlar topgan [6]. Yevropa Kengashi tomonidan tayyorlangan "Sud qarorlarini ijro etish bo'yicha yaxshi amaliyot qo'llanmasi"da ijro jarayonining samaradorligini ta'minlash printsiplari belgilab berilgan [7]. Ushbu hujjatda fuqarolik va tijorat ishlarida ijro qarorlarini qabul qilish standartlari hamda ijro agentlarining maqomi va vazifalari ko'rsatilgan.

Osiyo mamlakatlarida chet el sud qarorlarini tan olish va ijro etish masalalari alohida ahamiyat kasb etadi [8]. "Osiyo xususiy xalqaro huquq printsiplari" loyihasi doirasida ijro hujjatlarini ijro etishning uyg'un standartlari ishlab chiqilmoqda. Bu jarayon mintaqaviy integratsiya va iqtisodiy rivojlanish uchun muhim asos yaratadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbekiston qonunchiligida ijro hujjatlari turli organlarda berilishi mumkin. Asosiy ijro hujjatlari qatoriga sud tomonidan beriladigan ijro varag'i, sud qarori, notariusning ijro xati, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish vakolatiga ega organlar chiqargan qarorlar kiradi [9]. Har bir ijro hujjati o'ziga xos xususiyatlarga ega va alohida ijro tartibini talab qiladi.

1-jadval. Ijro hujjatlarining turlari va ularning xususiyatlari

Ijro hujjati turi	Beruvchi organ	Ijro muddati	O'ziga xos xususiyatlari
Ijro varag'i	Sud organlari	3 yil	Eng keng tarqalgan ijro hujjati
Sud qarori	Sud organlari	3 yil	To'g'ridan-to'g'ri ijro qilinadi
Notarius ijro xati	Notariat organlari	3 yil	Pul summalarini undirish uchun
Ma'muriy qaror	Ma'muriy organlar	2 yil	Jarimalar va ma'muriy choralar
Arbitraj qarori	Arbitraj sudlari	3 yil	Tijorat nizolarida qo'llaniladi

Ijro jarayonining bosqichlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: ijro hujjatini qabul qilish va ijro ishini qo'zg'atish, ixtiyoriy ijro muddatini berish, majburiy ijro choralari qo'llash va ijro ishini tugatish [10]. Har bir bosqich o'ziga xos huquqiy oqibatlariga ega va aniq tartibni talab qiladi. Ijro ishi qo'zg'atish davlat ijrochisining ijro hujjatini tekshirishi va undiruvchi hamda qarzdorni xabardor qilishi bilan boshlanadi.

Amaliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijro hujjatlarining ijro etilishida bir qator muammolar mavjud. Asosiy muammolar qatoriga qarzdorlarning mol-mulkini yashirishi, ijro organlarining texnik imkoniyatlari cheklanganli, ijro jarayonining uzoq davom etishi va ijro xarajatlarining yuqoriligi kiradi. Bu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv talab etiladi.

2-jadval. Ijro jarayonidagi asosiy muammolar va ularning yechim yo'llari

Muammo	Sabablari	Yechim yo'llari	Kutilayotgan natija
Qarzdorlikni qoplash	Huquqiy madaniyat yetishmasligi	Ta'lim-tarbiya ishlari	Ixtiyoriy ijro ko'rsatkichini oshirish
Mol-mulkni topishda qiyinchilik	Axborot tizimlarining integratsiyasi yetishmasligi	Yagona elektron baza yaratish	Ijro samaradorligini oshirish
Ijro jarayonining uzoq davom etishi	Protsessual tartibning murakkabligi	Soddalashtirilgan tartib joriy qilish	Ijro muddatlarini qisqartirish
Ijro xarajatlarining yuqoriligi	Texnik imkoniyatlar cheklanganli	Zamonaviy texnologiyalar joriy qilish	Xarajatlarni kamaytirish

Xalqaro amaliyot bilan solishtirish natijasida ma'lum bo'ldiki, rivojlangan mamlakatlarda ijro tizimi yuqori darajada avtomatlashtirilgan va raqamlashtirgan.

Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlarda ijro hujjatlarini elektron shaklda yuborish va qayta ishlash tizimi joriy qilingan. Bu esa ijro jarayonining tezligini oshirish va xarajatlarni kamaytirishga imkon beradi.

O'zbekistonda "E-IJRO AUKSION" tizimining joriy qilinishi ijro jarayonini zamonavashtirish yo'lidagi muhim qadam hisoblanadi. Ushbu tizim orqali qarzдорlarning mol-mulkini elektron auktsionlarda sotish imkoniyati yaratildi va korrupsiya xavfini kamaytirdi.

Biroq ijro jarayonining barcha bosqichlarini to'liq raqamlashtirish zarur.

Mediatsiya institutining ijro jarayoniga kiritilishi ijobiy natijalar berishi mumkin.

Tomonlar o'rtasida kelishuvga erishish orqali ijro muddatlari qisqarishi va ijro xarajatlari kamayishi kutilmoqda. Bu yo'nalishda Yevropa mamlakatlarining tajribasi muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlari zamonaviy huquq tizimida asosiy o'rin tutadi va fuqarolarning huquq va erkinliklarini amalda ta'minlash vositasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, ijro hujjatlarining samarali ijro etilishi uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi: ijro organlarining texnik va kadriy salohiyatini oshirish, ijro jarayonini to'liq raqamlashtirish, mediatsiya institutini keng joriy qilish va xalqaro standartlarga muvofiq islohot o'tkazish.

Ijro tizimining modernizatsiyasi davlat va jamiyat manfaatlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda ijro jarayonining barcha bosqichlarini sun'iy intellekt va mashina o'rganish texnologiyalari orqali avtomatlashtirish, blockchain texnologiyasi asosida ijro hujjatlarining xavfsizligini ta'minlash va fuqarolar uchun onlayn xizmatlar spektrini kengaytirish yo'nalishlarida ishlash zarur. Bu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekiston ijro tizimini mintaqada yetakchi o'ringa olib chiqishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi. Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risidagi qonun. (2021). *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi*, O'RQ-683.
2. Norma.uz. (2022). Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish tizimida o'zgarishlar.
https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/sud_hujjatlari_va_boshqa_organlar_hujjatlarini_ijro_etish_tizimida_qanday_uzgartirishlar_buldi
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2017). Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etishda mol-mulkni realizatsiya qilish tartib-taomillarini takomillashtirish to'g'risida. *Prezident qarori* PQ-3149.
4. Qalampir.uz. (2019). Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlari samaradorligini oshirish bo'yicha qaror. <https://qalampir.uz/uz/news/sud-uzhzhatlari-va-bosha-organlar-uzhzhatlarini-izhro-etish-samaradorligini-yanada-oshirish-chora-tadbirlari-trisida-995>
5. Российская Федерация. (2025). Принудительное исполнение судебных решений судебными приставами-исполнителями. *Прокуратура Дорогобужского района*.
<https://dorogobyzh.admin-smolensk.ru/novyj-razdel-391/prinuditelnoe-ispolnenie-sudebnyh-reshenij-sudebnymi-pristavami-ispolnitelyami/>

6. Requejo Isidro, M. (2025). Recognition and enforcement of judgments. *Comparative Procedural Law and Justice*, XIV(7). <https://www.cplj.org/publications/14-7-recognition-and-enforcement-of-judgments>
7. Council of Europe. (2024). Good practice guide on enforcement of judicial decisions. *European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)*. <https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-good-practice-/16807477bf>
8. Chong, A. & Reyes, C. (2022). The recognition and enforcement of foreign judgments in civil and commercial matters in Asia. *Asian Journal of Comparative Law*, 17(3), 45-72. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17441048.2022.2115615>
9. Federal Judicial Center. (2025). Enforcement of judgments: Judiciaries worldwide. <https://judiciariesworldwide.fjc.gov/enforcement-judgments>
10. Министерство юстиции Республики Беларусь. (2025). Принудительное исполнение. <https://minjust.gov.by/directions/enforcement/>